

Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?

Petra Rakušanová

Abstrakt: Studie přehledně mapuje účast žen ve vrcholové politice a průřezově také v politických stranách. Na základě analýzy empirických dat nabízí také pohled na postoje veřejnosti k zapojení žen do politiky v České republice. Hlavním cílem studie je analyzovat důvody nižšího zastoupení žen v politických funkcích v Česku. Z tohoto důvodu se zaměřuje na následující bariéry vstupu žen do politických funkcí: **institucionální** (volební systém, fungování politických stran), **individuální** (individuální postoje a názory) a **společenské** (hodnoty české veřejnosti či veřejný diskurs na téma zastoupení žen v politice). Vedle toho představuje vybrané strategie genderové rovnosti a stručně představuje historii úspěchu zastoupení žen v politice ve Skandinávii. V závěru se studie zaměřuje na popis a analýzu stávajících aktivit na podporu žen v politice u nás.

Obsah:

Předmluva

Úvod

1. Zmapování počtu žen v české vrcholové politice

1.1. Ženy v politických stranách

2. Strategie genderové rovnosti, kvóty a předpoklady jejich úspěchu

3. Předpoklady úspěchu kvót ve Skandinávii

3.1. Ženy v politice ve vybraných skandinávských zemích

4. Bariéry přístupu žen do politiky

4.1. Institucionální bariéry - volební systém, výběr kandidátů

4.2. Individuální bariéry participace žen v politice

4.3. Společenské bariéry pro vstup žen do politiky – postoje české veřejnosti

5. Existující aktivity politických stran na podporu zastoupení žen v politice

Shrnutí

Použitá literatura

Přílohy. Ženy v politice v číslech – od obecní po centrální úroveň

Předmluva

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

Dostává se vám do rukou stručná studie **“Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?”**, kterou vydává občanské sdružení Fórum 50% jako součást projektu „Vyrovnané šance v politice“, hrazeného z prostředků Nadace OSF Praha. Naše organizace usiluje o společnost s vyrovnaným zastoupením žen a mužů v politickém životě a veřejném životě obecně. Jako autorku jsme vybrali **Petrou Rakušanovou**, pracovníci oddělení Sociologie politiky Sociologického ústavu Akademie věd, která je naší přední odbornicí na téma politické participace žen.

Jsme přesvědčeny, že v České republice stále obecně přetrvává nedostatek důležitých informací o postavení žen v politice a rozhodování vůbec. Některé parametry nejsou doposud sledovány a těch několik málo realizovaných výzkumů a analýz se jen zřídka dostává na správná místa, kde by jim byla věnována dostatečná pozornost.

Navíc v otázce postavení žen v politice existuje mnoho stereotypních předsudků a polopравd, které jsou považovány za dané, neměnné a pravdivé.

Domníváme se, že je zvláště důležité, aby zejména zákonodárkyně, zákonodárci, politici, političky, zástupci a zástupkyně médií a všichni lidé v rozhodovacích pozicích (pro které je studie zejména určena) měli ucelenější představu, kvalitnější informace a přesná data, protože jsou to právě ony/i, kdo určují nové tendence a trendy, navrhují a schvalují zákony, připravují rozpočty a vůbec významným způsobem ovlivňují fungování společnosti.

Věříme, že tato přehledná brožura poskytne cenné informace všem z vás, kteří máte možnost nějakým způsobem ovlivňovat život v naší zemi a přispěje k tomu, aby hledisko rovnosti žen a mužů nabylo i u nás na významu a bylo více uplatňováno ve všech sférách. Přejeme Vám zajímavé a podnětné čtení.

Lenka Bennerová, Fórum 50%

Úvod

Tato studie mapuje a analyzuje zapojení žen do politiky v České republice. Jejím cílem je prozkoumat důvody nižšího zastoupení žen v politických funkcích v Česku ze tří hledisek – institucionálního, socio-ekonomického a politicko-kulturního. Zaměřuje se především na institucionální bariéry vstupu žen do politických funkcí – institucionální pravidla, fungování politických stran, hodnoty české veřejnosti či veřejný diskurs na téma zastoupení žen v politice.

Od druhé poloviny dvacátého století se jak vlády, tak mezinárodní organizace zavázaly řešit nízkou míru zastoupení žen v politice. Přesto dnes ženy tvoří v průměru 16,4 % z celkového počtu zastupitelů v parlamentech na celém světě – z toho v Evropě 19 %.¹ Celoevropský průměr zapojení žen do politiky je téměř o tři procentuální body vyšší než celosvětový průměr. Účast žen v parlamentech skandinávských zemí, kde je nevyšší míra zastoupení žen v politice, je však v průměru 40 %.

¹ Údaje dle Meziparlamentní unie, aktualizovány k 28.2.2006 (<http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, naposledy navštíveno 18. 3.2006).

Kolem evropského průměru zastoupení žen v parlamentech osciluje i zastoupení žen v Česku, a to přesto, že v České republice stejně jako ve většině jiných států existuje rovnoprávnost mužů a žen před zákonem a že zákon nejen zakazuje diskriminaci z hlediska pohlaví, ale rovněž definuje rovnost šancí mužů a žen v usilování o volené i delegované funkce ve sférách politiky a ekonomiky. Do Poslanecké sněmovny bylo v roce 2002 zvoleno z 200 zastupitelů 34 žen (17,0 %), do Senátu 10 z 81 zastupitelů (12,3 %) a ve vládě zasedají 2 ministryně z celkem 18 ministrů (11,1 %). Na základě počtu žen v obou komorách parlamentu se Česká republika řadí podle hodnocení Meziparlamentní unie na 62. místo ve světové klasifikaci za Uzbekistánem, Venezuelou a Dominikánskou republikou². Spolu s britskou politoložkou Ann Philips tedy můžeme na konkrétním příkladu České republiky poukázat **na rozpor mezi formálním principem rovnosti všech lidí zakotveným v ústavním systému a každodenní, především politickou realitou.**

1. Zmapování počtu žen v české vrcholové politice

Při prosazování do vysoké politiky se ženy v České republice potýkají s mnoha problémy. V tomto ohledu se jako hlavní problém jeví nikoli nízký počet žen v politických stranách, ale fakt, že ženy stále nedosahují klíčových pozic ve stranické hierarchii, a mají tedy nízký podíl na výběru kandidátů.

Pokud se zaměříme na vývoj účasti žen v parlamentu v letech 1989-2004, můžeme konstatovat postupné zlepšování situace. I přesto, že po zrušení neformálních kvót po roce 1989 došlo k propadu v celkovém počtu poslankyň, situace se zlepšuje a v Poslanecké sněmovně můžeme zaznamenat stoupající trend. Ten je však třeba připisovat především volebním úspěchům levicových politických stran, které častěji než strany pravicové nominují ženy na volitelná místa. V tomto funkčním období zastupuje levici v parlamentu 22 žen (ČSSD 10, KSČM 12) a pravici 11 žen (ODS 8, Koalice 3). Situace v Senátu, který byl ustaven v roce 1998, je však o poznání horší. Zde tvoří ženy dlouhodobě pouze 11-12 % členů.

V minulosti byla v parlamentu rovněž zastoupena radikální a nacionalistická SPR-RSČ, která podobně jako například politické subjekty v některých rozvojových zemích nominovala na kandidátku ženy-příbuzné představitelů politické strany. Ve funkčním období 1996-1998 byla část poslankyň SPR-RSČ podobným způsobem spřízněna s předsedou strany.

Pokud analyzujeme postavení žen ve vrcholové politice, je rovněž nutné poukázat na fakt, že poslankyňe i senátorky jsou vnímány svými mužskými protějšky i samy navzájem jako méně profesionální a jsou více identifikovány s humanitními sférami, jako je sociální politika, zdravotnictví, vzdělávání, kultura. Obsazují tedy v obou komorách místa v méně prestižních parlamentních výborech (naopak např. rozpočtový a hospodářský výbor PSP ČR nemají žádnou členku), spadajících právě do „humanitní sféry“.

Nejnižší účast žen zaznamenáváme ve vládě. Všechny ze šesti ministryň měly vysokoškolské vzdělání (tři právnické a tři lékařské). Jedna z šesti ministryň byla v době svého působení členkou ODA a v současné době stále působí ve vrcholové politice v

² Údaje dle Meziparlamentní unie, aktualizovány k 28.2.2006 (<http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, naposledy navštíveno 18. 3.2006).

řadách KDU-ČSL, z jejíž řad pocházela další ministryně. Celkem čtyři ministryně byly v době svého působení ve vládě členkami ČSSD. Dvě z nich rovněž působily, nebo v současnosti působí, v předsednictvu své politické strany.

Postavení žen ve vrcholové politice, především na parlamentní úrovni, se postupně zlepšuje. Poslankyně i senátorky jsou však vnímány svými mužskými protějšky i samy navzájem jako méně profesionální a jsou více identifikovány s humanitními sférami, jež jsou na rozdíl od tzv. silových vnímány jako méně prestižní. To se projevuje i v tom, že ženy-političky obsazují v obou komorách místa v méně prestižních parlamentních výborech.

1.1. Ženy v politických stranách

Politické strany hrají v soudobých demokraciích klíčovou roli při organizování volební soutěže, výběru kandidátů do veřejných úřadů a utváření vlády založené na parlamentní většině. Při volební soutěži se politické strany podílejí na zjednodušování volebního rozhodování pro voliče, na procesu zprostředkování zájmů jednotlivců a skupin a na selekci alternativ významných pro politickou sféru. V procesu výběru kandidátů strany hledají, prověřují a nominují kandidáty, kteří se budou ucházet o veřejné posty. Při utváření vlád pak politické strany hrají nezastupitelnou roli při vytváření většin v parlamentech jak pro získání důvěry vlády, tak pro schvalování zákonů a rozpočtů státu. Proto se zaměříme na zastoupení žen v politických stranách, a to jak mezi členy strany, tak ve volených orgánech stran.

Politické strany zatím velmi zřídka zveřejňují informace o složení členské základny a některé údaje jsou pouze obtížně dostupné (například údaje o podílu žen na celkovém počtu členů). V jednotlivých politických stranách dochází k poklesu členů. Z dostupných údajů vyplývá, že nejvíce jsou ženy procentuálně zastoupeny v KDU-ČSL (přibližně 52 %), KSČM (přibližně 43 %) a ODS (34 %). Mezi parlamentními politickými stranami jsou ženy nejméně zastoupeny ve vládní ČSSD (přibližně 30 %), a to i přes její proklamovanou programovou angažovanost na podporu politické participace žen. Pro nejmenší parlamentní stranu US-DEU nejsou tyto údaje vůbec dostupné.

Pokud se zaměříme na účast žen ve vrcholových orgánech parlamentních politických stran, neexistují výrazné rozdíly mezi pravicovými a levicovými politickými subjekty - ženy se jen obtížně prosazují do nejužšího vedení stran.³ V současné situaci je ve vedení některé z pěti parlamentních politických stran zastoupena pouze jedna žena a to Miroslava Němcová v ODS, Jana Vaňhová v ČSSD a Jana Bystřická v KSČM. Ve vedení KDU-ČSL a US-DEU není v současnosti žádná žena, přestože v minulosti ve vedení těchto stran ženy byly. Dosud nejvýznamnější funkci ve stranické hierarchii zastávala v KSČM do sjezdu v Českých Budějovicích Zuzka Rujbrová, která byla zároveň zodpovědná za řízení volební kampaně.

V České republice neplatí jeden z modelů obvyklých ve Skandinávii - čím širší vedení strany, tím větší mají ženy zastoupení. Ve všech sledovaných stranách je v širším vedení zastoupeno maximálně 10 % žen.

³ Nejužším vedením se rozumí předseda, 3-5 místopředsedů, předseda poslaneckého a předseda senátorského klubu, a někdy rovněž generální sekretář strany a/nebo čestný předseda, předseda ústřední rozhodčí nebo revizní komise.

2. Strategie genderové rovnosti, kvóty a předpoklady jejich úspěchu

Od druhé poloviny dvacátého století je otázka rovných příležitostí mužů a žen jedním z nejaktuálnějších globálních témat. Po celé toto období kontinuálně roste počet žen v politických a rozhodovacích funkcích. Pokud by bylo zachováno současné tempo růstu, dosáhnou podle údajů Meziparlamentní unie ženy rovného zastoupení v legislativních orgánech na přelomu 22. století. V praxi je realizována celá řada přístupů a strategií, které přispívají k dosažení genderové rovnosti.

Existuje pro ně několik různých názvů – často se např. hovoří o pozitivní diskriminaci, to je však termín s částečně negativní konotací, odkazující na obcházení principu právní rovnosti, proto preferujeme a v následujícím textu budeme ve shodě se zahraniční literaturou používat termín pozitivní akce. Na tomto místě je však nutné především zdůraznit, že cílem není nastolení de facto parity zastoupení mužů a žen, ale rovnost příležitostí mužů a žen v usilování o veřejnou volenou funkci.

Box 1. Strategie genderové rovnosti

Nízké počty žen v politických funkcích lze řešit různými pozitivními akcemi, pro něž se používá pojem strategie genderové rovnosti. Obvykle rozlišujeme tři základní kategorie strategií genderové rovnosti: (1.) rétorické strategie, (2.) rovné příležitosti a (3.) pozitivní akce.

- (1.) **rétorické strategie** - sem řadíme především podpisy mezinárodních smluv, oficiální prohlášení a přihlášení se k politice rovných příležitostí mužů a žen;
- (2.) **rovné příležitosti** - sem řadíme implementaci aktivních opatření, vedoucích k vyššímu zastoupení žen, například výcvikové aktivity, financování ženských politických aktivit, zvyšování obecného povědomí. Často se jedná o financování či spolu-financování nákladů na kampaň, trénink komunikačních schopností žen-kandidátek, financování péče o děti;
- (3.) **pozitivní akce** - tzv. **pozitivní akce usiluje o zahájení a pokračování procesu směřujícího k dosažení rovných příležitostí mužů a žen za cenu dočasného narušení rovných práv**. Princip pozitivní akce je postaven na upřednostnění rovných příležitostí před rovností práv.

Mezi nejznámější strategie pozitivních akcí patří genderové kvóty. Kvóty můžeme rozčlenit na **formální** (tedy takové, které jsou ukotveny v zákoně a zákon rovněž často definuje sankce za jejich neplnění) a **kvóty neformální** (tedy taková opatření, která dobrovolně přijímají politické strany pro regulaci výběru kandidátů). Formální kvóty jsou často užívány v zemích Latinské Ameriky, vedle Mexika jsou tak v současné době realizovány například v Argentině, v Peru, ve Venezuele, v Bolívii, Brazílii, Ekvádoru, Paraguaji, Panamě nebo v Dominikánské republice. Z evropských zemí fungují formální kvóty například ve Francii, Belgii, Arménii, Makedonii, Srbsku nebo v Bosně a Hercegovině. Mimo jiné jsou však rovněž realizovány v Severní Koreji, Indonésii a Nepálu. Ve všech těchto zemích byly kvóty implementovány v posledních patnácti letech.

Rozsahem se mechanismy v jednotlivých zemích odlišují. V průměru zajišťují 30% zastoupení žen, což je také nejčastější kvóta, avšak na jedné straně stojí Francie s 50% a na straně druhé Arménie s 5% zastoupením žen. Důležitým aspektem formálních kvót je

existence sankčních mechanismů za jejich nedodržení, jimiž může být například odmítnutí registrace kandidátky, která neumožňuje naplnění těchto kvót či snížení státního příspěvku stranám. Například ve Francii může být stranám snížen státní příspěvek až o 50 %, pokud nejsou žádné ženy na kandidátkách. Tato sankce je ale relativně neškodná, neboť strana stále dostane státní příspěvek; ve Francii zavedení kvót vedlo k navýšení počtu zvolených žen pouze o přibližně jeden procentuální bod.

Za nejefektivnější strategii genderové rovnosti jsou považovány neformální kvóty, které zavádějí politické strany pro své interní mechanismy výběru kandidátů a sestavování kandidátních listin.

3. Předpoklady úspěchu kvót ve Skandinávii

Skandinávské země jsou velice často dávány za příklad a případně vzor přístupu k genderové problematice. Především v důsledku dlouhodobých společenských procesů orientovaných na sociální systém a lidská práva je v tomto kontextu i pozice žen velice posílena.

V žádné ze skandinávských zemí nikdy nebyl uplatňován požadavek na ústavně určené kvóty. Většina skandinávských zemí uplatňuje kvóty v rámci politických stran pro kandidátní listiny. Zároveň se zde objevují značné rozdíly – zatímco v Norsku téměř všechny politické strany uplatňují kvóty, v Dánsku tak nečiní žádná. Dané politické strany mají vybraná pravidla či cíle zahrnující procentuální vymezení žen na kandidátkách strany při volbách.

Kvóty jsou ve Skandinávii nejen prostředkem pro změnu politického života, ale především důsledkem desítek let postupného prosazování ženských platform v rámci politických stran, parlamentů a lokálních zastupitelstev.

3.1. Ženy v politice ve vybraných skandinávských zemích

Švédsko

- v roce 1971 zasedalo ve švédském parlamentu pouze 14 % žen, v roce 1988 již 38 % a v současné době 158 žen ze 349 poslanců (45,3 %);
- v současné době uplatňují ve Švédsku vnitrostranické kvóty tři spíše levicově orientované politické strany: 1. **Strana zelených** (jako první uplatnila vnitrostranické kvóty v roce 1981. Jednalo se o 40% kvótu na rady a komise. V roce 1987 rozšířila působení 40% kvóty i na své volební kandidátky. V roce 1997 dokonce posunula kvótu na hranici 50 % plus minus jedna osoba) 2. **Sociálnědemokratická strana** (dominantní politická strana, v roce 1987 uplatnila minimální 40% kvótu pro obě pohlaví na všech úrovních uvnitř strany. V roce 1993 uplatnila již 50% kvóty na kandidátní listiny, tedy zipový systém, kde je podstatné, kdo je na prvním místě) 3. **Strana levice** (od roku 1990 uplatňuje 50% kvótní limit jako minimum pro ženy. Nicméně již v roce 1987 uplatnila kvótu na stejný počet žen na kandidátních listinách uvnitř strany, jako byl podíl členek voličské základny. V roce 1990 již zavedly 40% kvótu na volební listiny, která se následně rozšířila na zmiňovaných 50 %);
- z části byla existence kvót v řadě politických stran ve Švédsku interpretována snahou některých stran o to, aby byly vnímány jako moderní a aby získaly hlasy žen

ve volbách. Nadále jsou zde tedy strany, které si drží v této problematice pouze formu doporučení nebo zachovávají původní pravidla bez kvót (Freidenwall 2003).

Finsko

- Finsko je mezi skandinávskými zeměmi jedinou zemí, která klade důraz na jiné kvóty než ty, které se vztahují ke kandidátním listinám nebo vnitrostranickým principům;
- v roce 1995 byl ve Finsku reformovaný *Finský zákon o rovnosti* z roku 1987, který již dříve formuloval pravidla týkající se rovných pozic. Nově však obsahuje čtvrtý paragraf, který říká, že všechny nepřímo volené veřejné orgány musí být tvořeny alespoň 40% podílem mužů i žen;
- zákon byl prosazen díky intenzivní iniciativě členek parlamentu. Finský parlament se vyznačuje vysokým podílem žen (39 %). Ženy ve finském parlamentu disponují silnou pozicí díky své spolupráci napříč politickými stranami. Na svou stranu zároveň získaly muže z opoziční levicové strany.
- bezprostředně po zavedení kvót podíl žen ve veřejných komisích stoupl ze 30 na 45 %;
- finský systém v tomto ukazuje, že politická moc spočívá rovněž mimo stranický systém. V zásadě je důsledkem toho, že ženy, které měly ve Finsku již vydobyto silnou pozici ztratily trpělivost se skutečností, kdy nebyla jasně dána pravidla pro obsazování veřejných orgánů (Holli 2004).

Norsko

- v norském parlamentu nyní zasedá 64 žen ze 165 poslanců, což představuje 37,9%. Tedy i zde je míra participace žen na politice poměrně významná;
- v Norsku byl v roce 1978 parlamentem schválen tzv. *Zákon rovného postavení* - jeho cílem bylo zajištění rovného přístupu žen ke vzdělání a zaměstnání;
- v Norsku je tedy dnes uplatňován systém stranických kvót pro kandidátní listiny a to všemi významnými parlamentními stranami - již od roku 1975 jej využívá **Socialistická levicová strana** v podobě 40% kvóty pro obě pohlaví, doporučuje žipový systém na kandidátní listiny. **Strana práce**, uplatňuje od r. 1983 minimální 40% kvótní hranice pro obě pohlaví, **Strana středu** používá od r. 1989 40% kvótu pro obě pohlaví, **Křesťanská lidová strana** od r. 1993 rovněž 40% kvótu pro obě pohlaví. Také Liberální strana kvót užívá [Skjeie 1993].

Dánsko

- V Dánsku je v parlamentu od roku 2001 zvoleno 66 žen ze 179 poslanců, tedy 36,9 %.
- **Socialistická lidová strana** zde jako první v roce 1977 přišla se 40% vnitrostranickou kvótou. V roce 1983 uplatnila stejnou kvótu i na kandidátky do Evropského parlamentu. V roce 1988 se rozhodla uplatňovat i kvóty pro kandidátky do parlamentu a lokálních zastupitelstev. To však vydrželo pouze dva roky. V roce 1990 byly zrušeny kvóty jak pro kandidátní listiny parlamentní a lokální, tak pro volby do Evropského parlamentu. V roce 1996 nakonec strana zrušila i vnitrostranickou 40% kvótu;
- **Sociálně demokratická strana** přistoupila na stranické kvóty v roce 1983 v podobě 40% požadavku uvnitř stranických orgánů. V roce 1988 uplatnila 40% kvótu pro obě pohlaví na kandidátní listiny pro parlamentní i lokální volby. V roce 1996 pak stejně jako Socialistická lidová strana s kvótami skončila;

- poslední politickou stranou, která v Dánsku uplatnila kvótní systém, byla **Strana socialistické levice**. Tato strana již dnes neexistuje, nicméně v roce 1985 přišla s 50%kvótou pro obě pohlaví jak pro stranické orgány, tak pro kandidátní listiny.

Na jednotlivých příkladech skandinávských zemí je možné vidět varietu velmi vstřícných přístupů vůči uplatnění kvót v politické oblasti a jejich použití. Některé z těchto zemí uplatňují pestrý systém kvót dodnes, jiné již od kvótního systému upustily.

Podle britské politoložky Ann Phillips je **pro proměnu genderových struktur volených zastupitelstev klíčová a nutná především změna společenských argumentů, které systematicky představují ženy v podřízené roli**. Na skandinávském příkladu je patrné, že k úspěšnému zakotvení principů genderové rovnosti ve skandinávských společnostech přispěla kombinace institucionálních a kulturních faktorů.

Co implikuje skandinávská zkušenost pro Českou republiku: (1.) nutnost zahájení veřejné diskuse o účasti žen ve veřejném a politickém životě; (2.) vytvoření mechanismů a infrastruktury, která přispěje k většímu zapojování žen do politického života, (3.) vytvoření institucionálního a společenského tlaku na představitele politických stran a politické elity obecně, aby se zavázali aktivně řešit danou otázku.

4. Bariéry přístupu žen do politiky

4.1. Institucionální bariéry - volební systém, výběr kandidátů

Mezi institucionální bariéry vstupu žen do politiky patří především prostupnost volebního systému a způsob výběru kandidátů v politických stranách, resp. případné použití kvót ať již ve volebním systému či v pravidlech výběru kandidátů v jednotlivých politických stranách. Vzájemná interakce volebního systému, výběru kandidátů a počtu stran, které získávají mandáty, ovlivňuje počet žen v zastupitelských orgánech, které jsou předstupněm a předpokladem pro zastoupení v exekutivních funkcích či vedoucích stranických funkcích.

Vzhledem k tomu, že volby do většiny zastupitelských orgánů probíhají na základě voleb politických stran s omezenou možností volit jednotlivé kandidáty, je výběr kandidátů uvnitř politických stran nejdůležitějším nástrojem, který ovlivňuje podíl žen v parlamentech. Při nastavení pravidel výběru kandidátů a v samotném jeho průběhu řeší politické strany množství organizačních dilemat, z nichž tím nejzákladnějším je, zda má výběr kandidátů vést k uspokojení vnitrostranických zájmů na získání volených politických funkcí nebo k vytvoření takové kandidátky, která získá co největší volební podporu i za cenu toho, že nebudou uspokojeni mocní aktéři vnitrostranické politiky. Toto dilema však nemusí nutně být dilematem ve smyslu „buď a nebo“, protože rozhodující aktéři uvnitř politické strany se mohou snažit vybírat takové kandidáty/kandidátky, kteří budou mít potenciál volebně uspět, a tím zredukovat protikladnost dilematu.

Ve vztahu k reprezentaci žen v zastupitelských orgánech má toto organizační dilema základní význam v tom, že naznačuje potenciální a fungující bariéry pro zastoupení žen. Jestliže alespoň část voličů nepožaduje větší zastoupení žen na volitelných místech kandidátek, není důvod, aby při řešení výše uvedeného organizačního dilematu při výběru kandidátů politické strany dbaly na umístění žen na kandidátky, a omezovaly tak možnost uspokojit zájmy mocných vnitrostranických aktérů. Zároveň pokud nejsou

klíčoví vnitrostraniční aktéři definováni ženským pohlavím, například silná ženská organizace uvnitř strany, existuje velmi nízká možnost, že by politická strana nominovala na volitelná místa ženy.

Box 2. Transakční nákladnost

Transakční nákladnost nominování žen je výrazně strukturována volebním systémem, především jeho následujícími aspekty:

- (1.) **velikostí volebního obvodu** - tedy počtem mandátů, které je možné ve volebním obvodu získat, a
- (2.) **velikostí volebního obvodu z hlediska každé politické strany** - počtem mandátů, které může každá jednotlivá strana v daném obvodu získat.

V Česku sice existuje vliv poměrného volebního systému na vyšší zastoupení žen ve volených politických funkcích, jeho vliv je ale zprostředkován tím, jaký počet mandátů získá každá strana v jednotlivém volebním obvodu. Důvodem je minimální zájem politických stran nominovat na první místa kandidátek ženy a obecně na volitelná místa. Přesto v letech 1996–2002 vzrostl jak podíl žen mezi kandidáty do dolní komory českého parlamentu (celkově o 6 %), tak podíl žen mezi zvolenými zákonodárci (o 2,5 %). Na druhé straně dochází k trvalému poklesu v poměru mezi počtem kandidátek-žen a zvolenými ženami.

Ke zvýšení počtu žen na volitelných místech kandidátních listin tak může dojít tehdy, když: (1) existuje silný požadavek ze strany veřejnosti; (2.) a/nebo když silní vnitrostraniční aktéři jsou definováni ženským pohlavím (anebo v případě naplnění obou podmínek současně); a (3.) zároveň, když jsou transakční náklady na nominování ženy relativně nízké.

V České republice je vztah mezi podílem zvolených žen a velikostí volebního obvodu z hlediska strany redukován dvěma faktory. Za prvé nedochází ke zvyšování podílu zvolených žen s velikostí volebního obvodu na Moravě a za druhé je podíl zvolených žen nesouměrně rozložen mezi jednotlivé strany s tím, že levicové strany (KSČM a ČSSD) mají mezi zvolenými ženami více zástupkyň. Proto jsme se rozhodli provést regresní analýzu, v níž by jako závislá proměnná byl podíl zvolených žen ve volebním obvodu a jako nezávislé proměnné velikost volebního obvodu z hlediska strany, levicovost strany a Morava (Rakušanová, Linek 2004).

Zjištěné výsledky naznačují, že:

- (1.) současný volební systém je pro vyšší podíl žen ve volených funkcích relativně vhodný** – zvětšení volebních obvodů, např. zavedením jednoho volebního obvodu pro celou republiku by nepochybně přispělo k většímu počtu žen v Poslanecké sněmovně;
- (2.) zřetelný vliv hodnot při výběru a nominování žen na volitelná místa** – moravské regiony s vyšším počtem nábožensky založených občanů a s preferencí tradičního modelu rodiny a rozdělení rolí mezi muže a ženu mají signifikantně nižší zastoupení žen na kandidátkách;
- (3.) existují zřetelné rozdíly mezi jednotlivými stranami** – KSČM a ČSSD mají mezi zvolenými poslanci mnohem větší podíl žen, což lze vysvětlit mimo jiné i tím, že se obě strany k většímu zastoupení žen v politických funkcích hlásí.

4.2. Individuální bariéry participace žen v politice⁴

Při analýze individuálních bariér participace vycházíme z kvalitativní sondy, která zahrnovala rozhovory s dvaceti političkami na stranické komunální i centrální úrovni. Naším cílem bylo pokrýt co nejširší škálu zkušeností, zachovat ve vzorku politickou a věkovou heterogenitu, jejich výpovědi je však nutné chápat v daném kontextu jako ilustrace postavení žen v české politice, nikoli jako jeho celkový obraz. Z rozhovorů vyplývají následující individuální bariéry pro vstup žen do politiky:

1. *přetrvávající patriarchální model rodiny* - klíčovým aspektem je rozdělení práce v rodině – ženy-političky stále vnímají domácí práce jako svou povinnost, pro mnohé z nich není ani politicky možné najmout na práci v domácnosti externí sílu. Pro politickou kariéru žen je tak skloubení politické kariéry a rodinného života klíčové. Podpora (nebo alespoň tolerance) rodiny je důležitou podmínkou pro vstup do politického života⁵, a to shodně na regionální i centrální úrovni. Všechny respondentky si byly vědomy určité míry konfrontace tradiční rodiny, resp. svých povinností vůči rodině na straně jedné a politiky na straně druhé, kdy čas věnovaný politice vnímají jako zcizený rodině. Pro ženu je tak politika často třetím zaměstnáním – tedy vedle rodiny a práce.

„...když děláte nějakou funkci ... každé řekne, že děláte kariéru, ale kdo bude vychovávat to dítě, komu ho svěříte do výchovy! Ale když to dělá muž, tak se na to nikdo neptá. Když dělá (svojí práci) ředitel, ptá se někdo a kdo bude vychovávat to dítě?“ (LV 02/2004)

„Například na předvolebním mítinku, kde mě, dneska stávající poslanec, velmi hrubě napadl, ať se radši starám o rodinu a nepletu se do politiky...to napadení bylo velmi hrubé, a musím říct, že tehdy jsem byla velmi překvapená.“ (LV 01/2004)

2. *odlišná hodnocení mužů a žen* - v politice panují rozdílná měřítká pro muže a pro ženy, být respektována a prosadit svůj názor je pro ženy často velmi obtížné, protože mužský princip a způsob vnímání představuje v současné době v české politice dominantní diskurs. Ten je ze strany žen-političek hodnocen rozporně – první část se domnívá, že ženy nevstupují do politického života, protože ho vnímají jako dominantně maskulinní, a druhá část se domnívá, že ženy nejsou do systému vpuštěny – že existuje jakási mužská solidarita, která neumožňuje ženám se v politice etablovat. Mnoho respondentek má rovněž zkušenosti s diskriminací, a to jak osobní, tak obecně vůči ženám v politice. Odlišné hodnocení mužů a žen potvrzuje i empirické šetření české veřejnosti, která mužům-politikům a ženám-političkám připisují odlišné charakteristiky a která na ně klade odlišná očekávání.

„...v jiných krajích to tak nefunguje. Nechci říkat automaticky, že je to tím, že jsou tam samí muži, jenom když třeba máme jednání regionální rady regionů soudržnosti, tak za ... stranu by tam mohli nominovat nějakou ženu, protože to jsou zastupitelé, tak je tam

⁴ Tato část vychází z Podkladové studie pro národní zprávu WP 5 – Politika na centrální úrovni, jejímiž autory jsou Petra Rakušanová a Lukáš Linek.

⁵ Na tomto místě je důležité zdůraznit komplexitu této otázky. Nejedná se totiž o problém pro političky samotné, ale jejich vnímání **především** ze strany mužů-politiků, veřejnosti i médií. Společenské vnímání žen-političek se tak odlišuje od manažerek a podnikatelek, v jejichž případě je takové chování akceptováno.

prostě deset mužů. To je pro mě nepochopitelné. Žena je tam pouze ve funkci zapisovatelky, prostě té nejnižší referentky.“ (LL 02/2004)

S muži-politiky si česká veřejnost nejčastěji spojuje vlastnosti jako⁶: rozhodnost, razantnost a neústupnost. Za jejich velkou přednost považují občané také to, že jsou více nezávislí na rodině a mohou se tak politické činnosti věnovat naplno. Více než desetina dotázaných charakterizovala muže-politiky jako rozvážné a pragmatické, ale i tvrdé až necitelné. Ženy působící v politice vnímá česká veřejnost odlišně. Jejich hlavní přednosti vidí respondenti v citlivosti, schopnosti empatie a pochopení. Politicky jsou však také vnímány jako rozvážné a pragmatické. V porovnání s muži jsou pak ženy častěji považovány za pečlivé, spolehlivé a zodpovědné. Za pozornost stojí jistě také to, že téměř desetina oslovených mezi ženské přednosti zařadila také vzhled, eleganci a příjemné vystupování.

3. *odlišné pojetí moci* – muži a ženy v politice mají odlišné pojetí moci, pro ženy je méně často důležitá funkce a postavení, naopak svou roli chápou jako veřejnou službu. Respondentky-političky zdůrazňují rovněž genderovou diferenciaci v rozdělení resortů – ženy jsou často obsazovány nejen do nižších funkcí, ale také do slabších resortů – na ženy často tzv. něco zbude. Mezi silové resorty patří především finance, naopak za slabé resorty je považováno zdravotnictví a školství.

„...já si myslím, že muži tady v tom jaksi mají takový ten přístup, že oni (muži) mají větší práva na ty, řeknu silnější pozice. To se projevuje, samozřejmě hodně mužů má problém, když je řídí žena. Taký podívejme se kolem sebe, kolik máme špičkových manažerek, i když těch si myslím, že pár je, ale zase tak velké množství to není. ...prostě v té společnosti je to běžné. Třeba v té politice se to projevuje více než v tom podnikání, v podnikání pokud je člověk dobrý tak má úspěch, v té politice je to složitější.“ (LV 01/2004)

Identifikujeme následující individuální bariéry pro vstup žen do politiky:

(1.) přetrvávající patriarchální model rodiny - pro politickou kariéru žen je klíčové skloubení politické kariéry a rodinného života;

(2.) odlišná hodnocení mužů a žen - v politice panují rozdílná měřítká pro muže a pro ženy, mužský princip a způsob vnímání představuje dominantní diskurs;

(3.) odlišné pojetí moci – muži a ženy v politice mají odlišné pojetí moci, pro ženy je méně důležitá funkce a postavení, naopak převažuje chápání politiky jako veřejné služby.

4.3. Společenské bariéry pro vstup žen do politiky – postoje české veřejnosti

Analýza společenských bariér vstupu žen a jejich působení v politice vychází z dotazníkových šetření české veřejnosti⁷, v nichž byly zkoumány postoje žen k participaci, jejich zájem o politiku, postoje veřejnosti k zapojení žen do politiky a ke způsobům jejich zapojení.

⁶ Terénní šetření uskutečnilo Centrum pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu AV ČR v době od 18. do 28. června 2004 na 889 respondentech ve věku 18 let a starší. Respondenti byli vybráni metodou kvótního výběru, přičemž kvótní znaky byly: pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a region.

⁷ Terénní šetření uskutečnilo Centrum pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu AV ČR v době od 18. do 28. června 2004 na 889 respondentech ve věku 18 let a starší. Respondenti byli vybráni metodou kvótního výběru, přičemž kvótní znaky byly: pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a region.

Mezi muži a ženami existuje rozdílnost v postojích k participaci v politice. Zatímco o politiku se vůbec nezajímá pětina žen, z mužů nemá vůbec zájem o politiku jen necelá desetina. Více než polovina (52 %) oslovených žen se pak o politiku zajímá jen málo (stejnou odpověď zvolilo 47 % oslovených mužů), docela politika zajímá 25 % žen (ale 35 % mužů) a velmi jen 3 % žen (a 8 % respondentů-mužů). Jedním z ukazatelů vztahu žen k politice je deklarovaná ochota žen přijít k volbám, resp. deklarovaná účast ve volbách v povolebních šetřeních. Na otázku, zda se zúčastnil/a voleb do Evropského parlamentu v roce 2004, odpovědělo souhlasně 50,5 % respondentů (51,5 % mužů a 49,5 % žen). I zde ženy, byť nepatrně, vyjadřují menší zájem o politiku a účast na ní. Můžeme si klást otázku, zda nezájem žen o politiku a jejich nízká míra zastoupení v politice je obecným jevem, nebo reprezentuje nesouhlas se současnou politikou a s tím, jakou formou je realizována.

Naprostá většina české veřejnosti (konkrétně se jedná o 84 % oslovených občanů) považuje zapojení žen do veřejných funkcí za užitečné, přičemž třetina všech respondentů je označila dokonce za „velmi užitečné“. Naopak odpůrci zapojování žen do politického života tvoří v české populaci výraznou menšinu. Desetina dotázaných označila působení žen ve veřejném životě za spíše neužitečné, pouhé 1 % oslovených je pak pokládá za rozhodně neužitečné. Přes vysokou míru souhlasu s užitečností zapojení žen do politiky se postoje mužů a žen k položené otázce poměrně výrazně lišily. Názor, že zapojení žen do veřejného života je pro společnost užitečné, vyjadřovaly častěji samotné ženy (s tímto tvrzením souhlasilo 91 % z nich), než oslovení muži (77 %). Asi 16 % českých mužů pokládá zapojení žen do veřejného života za neužitečné, mezi samotnými ženami je to pouhých 6 %. Zároveň dochází v průběhu 90. let k nárůstu podpory zapojování žen do veřejných funkcí.

V listopadu 1991 považovalo zapojení žen do politiky za užitečné 61 % oslovených, v polovině devadesátých let to bylo 75 % a v roce 2004 je za užitečné označilo již 84 % českých občanů. Naopak podíl odpůrců veřejné aktivity žen v populaci stále klesá. Působení žen ve veřejném životě označují za prospěšné častěji mladí lidé, konkrétně dotázaní ve věku od 18 do 29 let. Naopak nižší podporu mají veřejné aktivity žen mezi lidmi staršími 60 let a mezi voliči KSČM. Poměrně malé rozdíly panují mezi lidmi s různým stupněm dosaženého vzdělání, můžeme však konstatovat, že mezi lidmi se základním vzděláním má zapojování žen do veřejného života o něco nižší podporu. Současně ale menšina veřejnosti zastává názor, že ženy jsou dnes ve veřejném životě zastoupeny dostatečně (čtvrtina veřejnosti), k opačnému názoru se naopak přiklonily přibližně dvě třetiny dotázaných.

Většina české veřejnosti se domnívá, že ženám ztěžují vstup do politiky rodinné povinnosti (80 %), tradice (74 %) i společenské podmínky (69 %). Zatímco v míře souhlasu s tvrzením, že rodinné povinnosti ženám ztěžují vstup do politiky, se obě pohlaví poměrně shodnou, vliv tradic a společenských podmínek již hodnotí muži a ženy rozdílně. Ženy přikládají větší význam především společenským podmínkám (souhlas s předloženým výrokem vyjádřilo 74 % žen, ale jen 64 % mužů), ale i tradicím (s daným výrokiem souhlasí 77 % žen a 71 % mužů). Vedle rodinných povinností, tradic a společenských podmínek mohou ženám vstup do politiky ztěžovat také samotní muži, kteří se již na politickém poli prosadili.

Tomu nasvědčuje také skutečnost, že více než polovina respondentů (59 %) souhlasí s tvrzením, že muži v politice ženy mezi sebe nepustí. Tento názor opět výrazně častěji

vyjadřovaly oslovené ženy (68 %) než muži (50 %). Příčiny nízkého zastoupení žen v politických funkcích spatřují čeští občané vedle objektivních podmínek také v nezájmu žen o politiku. S tímto tvrzením vyjádřilo souhlas 6 z 10 oslovených. Poměrně překvapivá je skutečnost, že v této věci se názory obou pohlaví nijak významně nerozcházejí.

Postoje české veřejnosti, lze shrnout následujícím způsobem:

(1.) veřejnost se domnívá, že je sice žen v politice málo, ale ženy by se měly věnovat jinému typu veřejné aktivity než muži (například sociálním tématům, nadační činnosti);

(2.) Ženy se v menší míře zajímají o politiku, čímž dochází k prvotní samoselekcí žen;

(3.) Ve společnosti přetrvává tradiční pojetí rolí mužů a žen, což ztěžuje ženám možnost začít politickou kariéru.

5. Existující aktivity politických stran na podporu zastoupení žen v politice

V České republice není systém kvót zcela nový – již před rokem 1989 u nás byly, po vzoru Sovětského svazu, zavedeny kvóty zajišťující třicetiprocentní zastoupení žen. Kvóty byly zakotveny v zákoně a byly rovněž součástí politického programu vládnoucí Komunistické strany Československa, nicméně k jejich plnému naplnění nedocházelo. V Sovětském svazu byla kvóta pro Federální radu a státní Dumu 33 %.

Narozdíl od NDR, kde obdobné kvóty zajišťovaly místa pro zástupkyně ženských organizací, v ČSSR byl kladen důraz především na reprezentaci zájmů dělnic a rolnic. V tomto ohledu zůstává komunistický přístup, který se soustředil na prezentaci ženy jako matky a dělnice, zakořeněn v myslích většiny českých mužů a žen. Současně docházelo k dvojímu využití kvót – ženy byly nominovány nejen jako reprezentantky žen, ale rovněž jako zástupkyně dělnické třídy [Havelková 2002, Rakušanová 2003a]. Po roce 1989, kdy byla tato formální pravidla zrušena, došlo k výraznému poklesu počtu žen v Parlamentu.

Některé politické strany si nedostatek členek ve straně obecně i ve vedení uvědomují. Řešením bývá založení ženského uskupení v rámci struktury strany či zavedení vnitrostranických kvót na obsazování stranických orgánů. Jednou z prvních aktivit, které poukázaly na nízkou míru zastoupení žen v politice byla stínová vláda žen.

Box 3.

Stínová vláda žen byla iniciována předsedkyní Sociálně demokratických žen, poslankyní za ČSSD Janou Volfovou. Byla oficiálně představena 16. března 2000, jako reakce na nepřítomnost žen v tehdejší menšinové vládě ČSSD v čele s premiérem Milošem Zemanem, a jeho výroků, že dosud nenašel ženu, jež by mohla zastávat místo v jeho vládě. Ve stínové vládě bylo celkem 18 žen z řad političek, úřednic, představitelky podnikatelské sféry a neziskového sektoru, z nichž žádná nezastávala pozici stínové premiérky. Ve struktuře ministerstev chybělo oproti Vládě ČR například ministerstvo obrany, a naopak nově byla definována ministerstva lidských práv, cestovního ruchu a bylo rozděleno MŠMT na ministerstvo školství a ministerstvo mládeže a sportu.

Projekt se vymezil nejen proti existující situaci, ale explicitně rovněž proti feminizmu. Zatímco členky stínové vlády plánovaly pravidelná setkání s ministry a vytvoření volebního programu pro krajské volby, a své aktivity vnímaly s nadhledem, hodnotila média a politici celý projekt jako recesi.

Organizace na podporu účasti žen v politice má v České republice dosud pouze ČSSD - **Sociálně demokratické ženy**. Sociálně demokratické ženy (SDŽ) se charakterizují jako zájmové hnutí v rámci ČSSD. Svůj program zaměřují na ženy a rodinu, řešení otázek postavení žen v ČSSD a jejich zastoupení v jeho orgánech. SDŽ má rovněž regionální organizační strukturu kopírující stranickou strukturu.

SDŽ jsou zapojeny do mezinárodních struktur - Socialistická internacionála žen (SIW). Minulou předsedkyní SDŽ byla jedna z hlavních iniciátorek Stínové vlády žen a bývalá poslankyně za ČSSD Jana Volfová, ta byla rovněž 19. 3. 2002 jmenována předsedkyní nově zřízené Rady vlády pro rovné příležitosti. V tomtéž roce Janu Volfovou ve funkci předsedkyně SDŽ i Rady vlády pro rovné příležitosti mužů a žen vystřídala poslankyně ČSSD Anna Čurdová a v roce 2005 pak Jindra Maršová. Sociálně demokratické ženy ve svých plánech požadují nejen větší podíl žen v politických funkcích a prosazení paritního zákona, požadují i proměnu reprezentační funkce žen-političek, které by měly být zodpovědné ženám-voličkám.

KSČM na svém IV. sjezdu, který se uskutečnil v roce 2004, diskutovala o zvýšení zastoupení žen ve stranických funkcích. V tomto ohledu se po diskusi KSČM rozhodla inspirovat kvótami po vzoru některých evropských levicových stran. Dva čelní představitelé strany - Miroslav Grebeníček a Vojtěch Filip - byli v závěrečném usnesení přímo pověřeni zpracovat pro zasedání výkonného výboru strany (do konce října 2004) problematiku rovného postavení žen a mužů v KSČM do konkrétních kroků, které by měly vést ke zlepšení zastoupení žen v orgánech strany.

Po tomto rozhodnutí byl ve straně zpracován materiál pod názvem „Klub sociologů a psychologů k zapojení žen do veřejné a politické činnosti: Analýza stavu na základě dostupných sociologických a statistických údajů“ (Mišovič 2005), který shrnul dostupné výzkumy veřejného mínění a empirické výzkumy k postavení žen v politice. Další součástí této analýzy je rovněž srovnání participace žen ve strukturách a orgánech KSČM.

Studie konkrétně poukázala na absenci nejmladší věkové skupiny zastupitelek KSČM (do 40 let), kolísání podílu žen v jednotlivých obecních a městských zastupitelstvech a dlouhodobě nižší podíl žen v některých zastupitelstvech v rámci okresů a měst. Mezi její hlavní doporučení patří: změna sestavování kandidátních listin (od úrovně okresních orgánů výše je navrhováno sestavovat samostatné kandidátní listiny mužů a žen (je citována pozitivní zkušenost německé PDS) s klíčem 2 muži a jedna žena; při výběru kandidátek na úrovni měst a regionů zdůraznit zastoupení žen do 50 let; doporučit krajským a okresním orgánům s nízkým podílem žen zjistit a odstranit příčiny malého zastoupení žen; zohledňování postavení mužů a žen v připravovaných legislativních návrzích; vyhledávat a připravovat ženy pro politické funkce; ve stranickém tisku (deník Haló noviny) popularizovat pozitivní zkušenosti s činností žen ve straně (Mišovič 2005).

Zjištění studie potvrzují jak všeobecné společenské trendy, tak i fakt, že jak pravicové, tak levicové politické strany v České republice dosud nepřistupují k řešení nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích systematicky.

Na základě této studie a analýzy činnosti Levicových klubů žen a ženského hnutí v ČR obecně publikovala KSČM 25. června 2005 obsahový materiál „Návrhy KSČM k řešení otázky postavení žen ve společnosti“, kde byly definovány následující požadavky: právo na stejnou mzdu za stejnou práci stejné hodnoty; ukončení diskriminace žen při přijímání do zaměstnání; stejné šance a kariérní postup; důstojný starobní důchod, se zachováním možnosti volby pozitivní diskriminace - zachování možnosti pro ženy odchodu do starobního důchodu při dosažení určitého věku a podle počtu dětí); stejné podmínky pro otce i matky na mateřské dovolené; zlepšení podmínek na rodičovské dovolené; zlepšení ekonomických a sociálních podmínek pro rodiče samoživitele; urychlení projednávání soudních případů týkajících se péče o děti; právo na svobodné rozhodnutí o mateřství; a zajištění rovných podmínek pro politickou a veřejnou činnost (Návrhy KSČM 2005).

Další vývoj zaznamenalo řešení otázky postavení mužů a žen ze strany KSČM v červenci loňského roku, kdy se uskutečnila tisková konference za účasti vedení strany a poslaneckého klubu KSČM prezentovalo výše zmíněné *Návrhy KSČM k řešení otázky postavení žen v ČR* v jejich plném znění (Tisková konference 2005). Diskusi uzavřela tisková mluvčí KSČM následujícím výrokem:

„Rovnost ras, pohlaví, vztahu k výrobním prostředkům, rovnost mužů a žen, rovné příležitosti, rovné hlasovací právo, rovné postavení muže a ženy v manželství, nyní aktuálně gayů a lesbiček, zkrátka ROVNOST je levicové téma, vysloveně levicový program....“ (Tisková konference 2005).

V KDU-ČSL je založení skupiny podobné SDŽ dlouhodobě diskutováno, v loňském roce (2004) došlo k významnému posunu při jejím formálním ustavení. Na jaře 2004 byla schválena tzv. Domanínská výzva, v níž se účastnice semináře Žena a křesťansko-demokratická politika rozhodly na základě existujících stanov strany založit zájmové sdružení s názvem *Sdružení žen KDU-ČSL* (dále Sdružení). V průběhu května schválil přípravný výbor návrh stanov a na zářijovém setkání byly diskutovány jak stanovy, tak budoucí program Sdružení. V říjnu (2.10.2004) proběhl ustavující sněm Sdružení, včetně volby vedení – předsedkyně, místopředsedkyň a celostátního výboru - v němž má každý kraj jednu zástupkyni – a dozorčí rady. Předsedkyní byla zvolena poslankyně Parlamentu ČR za KDU-ČSL Michaela Šojdrová. Obě místopředsedkyně reprezentují komunální politiku – jedna je zastupitelkou Prahy 12 a druhá místostarostkou Boskovic.

Součástí sněmu bylo rovněž schválení stanov *Sdružení*, které je otevřené všem, kteří souhlasí, sympatizují, chtějí se podílet a podporovat politiku KDU-ČSL, tedy i nestraníkům. Programové cíle sdružení jsou: vyjadřovat se k aktuálním tématům a problémům; podávat návrhy k jejich řešení; usilovat o pozvednutí důstojnosti ženy, rodiny a rodičovství; posilovat práva rodiny jako základní jednotky společnosti; hájit život ve všech jeho podobách; prosazovat oprávněné nároky na zastoupení žen ve veřejném životě, v orgánech KDU-ČSL a zastupitelských sborech (minimálně 30 %); podpora matek samoživitelek a vyváženost veřejných rozpočtů mezi zájmy mužů a žen.

Sdružení se programově vymezuje proti podobným sdružením levicových stran (výše zmíněné KSČM a ČSSD), tím, že podle vlastních slov „neprosazuje rovné příležitosti, ale klade důraz na partnerství ve vztahu muže a ženy, a to jak v rodině, tak ve všech ostatních funkcích“. V prosinci se sešel první celostátní výbor *Sdružení* a v lednu 2005 proběhla ustavující schůze pražského *Sdružení*.

Aktivita *Sdružení* v první polovině roku 2005 se týkala především zapojení Sdružení do struktury fungování KDU-ČSL, a to jak na celostátní úrovni (včetně spolupráce s poslaneckým klubem strany) tak na krajské a místní úrovni. Konkrétními doporučeními bylo zaměřit se při přípravě návrhů zákonů na otázky prostituce a seminář k připravované novele zákona o církvích. V druhé polovině roku 2005 připravilo *Sdružení* v Praze semináře s názvem „Žena-ekonomika-rodina“ zaměřené na „Rodinné a sociální vazby uživatelů omamných a psychotropních látek“⁸. Můžeme tedy konstatovat, že *Sdružení* se ve velmi krátké době po svém vzniku stalo aktivní součástí KDU-ČSL a podílí se na prosazování politické linie strany.

V roce 2004 zároveň k pokusu o ustavení *strany Rovnost šancí*, tzv. strany žen, který v druhé polovině roku oznámila skupina žen z kulturní oblasti (klíčovými postavami a zakladatelkami jsou novinářka Zdeňka Ulmannová a režisérka dokumentárních filmů a spisovatelka Olga Sommerová). Na počátku ledna 2005 ohlásila média⁹, že se skupině podařilo získat 1000 podpisů, které jsou nutno podmínkou oficiální registrace politické strany Ministerstvem vnitra. Od svého vzniku byl projekt považován ze strany médií za kontroverzní a vyvolal první větší diskusi od roku 2002, kdy skupina sociálních demokratek založila jako reakci na nepřítomnost žen ve vládě Stínovou vládu žen (viz výše). Na jaře 2006 se Strana žen rozhodla kandidovat ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a vyzvala ženy, aby za ni kandidovaly.

Na základě analýzy diskuse v tisku a na internetu můžeme říci, že převládaly reakce negativní. Negativní argumenty můžeme rozdělit do dvou skupin, první odkazovala na negativní historickou zkušenost se *Svazem žen* z dob komunismu a druhá prosazovala skeptický názor, že se jedná o západní „feministické“ trendy, které v ČR nenajdou uplatnění. Objevily se však i opačné hlasy¹⁰, které poukazyvaly na rozdílné přístupy mužů a žen k prioritizaci a řešení otázek veřejného života a stále vyšší uplatňování ženského prvku ve veřejné sféře.

Některé české politické strany – především levicové si uvědomují nedostatek členek ve straně i v jejím vedení. Nejčastějším řešením bývá založení ženského uskupení v rámci struktury strany (např. ČSSD a KDU-ČSL) či zavedení vnitrostranických kvót na obsazování stranických orgánů. Jak pravicové, tak levicové politické strany v České republice dosud nepřístupují k řešení nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích systematicky. Reakcí na nedostatečné řešení stávající situace byl vznik Stínové vlády žen v roce 2000 či strany Rovnost šancí v roce 2004.

Shrnutí

Cílem této studie bylo na základě aktuálních empirických šetření analyzovat institucionální, individuální a společenské bariéry pro účast žen v politickém životě a zmapovat existující aktivity na podporu žen v politice u nás.

Nejvýznamnějším zjištěním je fakt, že ženy jsou podprezentovány nejen ve veřejných volených funkcích, a to na všech úrovních, ale mají obecně nízký podíl na rozhodnutích

⁸ zdroj: www.kducsl.cz (naposledy navštíveno 27.11.2005).

⁹ MFDnes 3.1.2004 s. A5 *Strana žen se půjde registrovat*

¹⁰ Jiří Pehe, 15.11.2004 *Strana žen není žádný nesmysl*, <http://www.pehe.cz/Zapisnik/04-11-15.htm> (naposledy navštíveno 3.1.2004)

klíčových pro fungování politických stran - složení stranického aparátu a ekonomické aktivity vlastní politické strany včetně fund-raisingu. Ve vrcholné politice České republiky se rovněž setkáváme s výrazným genderovým rozdělením sfér. Zatímco muži jsou spojováni s tzv. silovými resorty především v oblasti ekonomiky a hospodářství, ženy jsou na úrovni parlamentu i vlády spojovány s humanitními sférami a s tzv. politikou péče. Humanitní sféra je také jak muži, tak ženami vnímána jako méně prestižní.

Jednou z dominantních charakteristik české politické scény je její maskulinní charakter. Ten se odráží jak v jejím každodenním fungování, tak v normách jednání a chování i mechanismech interakce, které jsou akcentovány. Mužský princip představuje v české politice dominantní diskurs, proto je pro ženy často obtížné prosadit svůj názor na fungování politiky jako takové i řešení aktuálních otázek, který je často odlišný od pohledu mužů. Za velmi důležité považujeme především zjištění, že muži a ženy mají odlišné pojetí konceptu politické moci - ženy častěji než muži vnímají politiku jako veřejnou službu a méně často akcentují roli politické funkce jako takové a společenského postavení, které s sebou přináší.

Provedli jsme analýzu institucionálních, individuálních a společenských bariér účasti žen v politice a můžeme definovat tři základní faktory ovlivňující zastoupení žen v politice:

(a.) *institucionální faktor* - zatímco současné nastavení volebního systému v ČR je ženám příznivé, bylo by možné jeho vliv zvýšit nebo naopak zmenšit zvětšením/zmenšením volebních obvodů; velikost volebního obvodu z hlediska strany v případě všech voleb působila stejným směrem s výjimkou voleb v roce 1998 a zvyšovala pravděpodobnost, že žen v daném obvodu bude zvoleno více. Vliv velikosti volebního obvodu byl ale redukován dalšími faktory, a to zvláště levicovostí strany a lokací volebního obvodu na Moravu. Zmíněná levicovost politické strany a lokace volebního obvodu na Moravě již patří mezi politicko-kulturní faktory. Levicové politické strany nejen v Česku více než pravicové subjekty podporují participaci žen, což souvisí s rovnostářštější ideologií těchto stran.

(b.) *socio-ekonomický faktor* – ekonomické rozdíly v rámci ČR nejsou tak výrazné, aby bylo možné sledovat jejich vliv na účast žen v politice – tento faktor hraje spíše roli v širší mezinárodní komparaci. V této oblasti však hraje roli na participaci žen relativně dobrý přístup žen ke vzdělání - např. vysokoškolské vzdělání žen má v ČR více než stoletou tradici - a vysoké procento účasti žen na pracovním trhu;

(c.) *politicko-kulturní faktor* je v České republice rovněž patrný, a to jak aspekt sekularizace, tak politická orientace. Co se týče rozdělení politicko-geografické mapy na Čechy a Moravu s ohledem na politicko-kulturní rozdíly, je třeba připomenout vliv míry religiozity nebo naopak sekularizace, který hraje velkou roli při hodnotové orientaci společnosti, a ovlivňuje tak nejen převažující chápání role ženy ve společnosti, ale v důsledku také účast žen v politickém a veřejném životě.

Použitá literatura:

- Freidenwall, Lenita. 2003. "Womens' Political Representation and Gender Quotas – the Swedish Case", *Working Paper Series 2003:2*, The Research on Gender Quotas – A Key to Quality, Department of Political Science, Stockholm: Stockholm University
- Havelková, Hana 2002. „Politická reprezentace žen v České republice“. In: Cviková, J., Juráňová, J. (eds.) *Hlasy žien – Aspekty ženskej politiky*. Bratislava: Aspekt.
- Holli, Anna, Maria. 2004. „Quotas for Indirectly Elected Bodies: a Tailor-made Solution for Finland“, *European Political Science* 3/2004, s.81- 89.
- Mišovič, Ján. 2005. *Klub sociologů a psychologů k zapojení žen do veřejné a politické činnosti: Analýza stavu na základě dostupných sociologických a statistických údajů*. K dispozici on-line (Naposledy navštíveno 10.10.2005)
- Návrhy KSČM k řešení otázky postavení žen ve společnosti. K dispozici on-line (Naposledy navštíveno 10.10.2005)
- Norris, Pippa. 1985. Women's Legislative Participation in Western Europe". *Western European Politics*, roč. 8, č. 4, str. 90–101.
- Norris, Pippa. 2004. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, Ann. 1993. *Democracy and Difference*, University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Phillips, Ann. 1995. „Quotas for Women“, In *The Politics of Presence*, Oxford: Clarendon Press.
- Programové Prohlášení SDŽ. 2004. K dispozici on-line (Naposledy navštíveno 29.9.2004)
- Rakušanová, Petra Helšusová-Václavíková, Lenka 2006. „Ženy v mužské politice“ in Hašková, H., Křížková, A., Linková, M. (eds.) 2006. *Mnohohlasem. Mapování prožensky orientovaných aktivit po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Rakušanová, Petra, Linek, Lukáš et al. 2004. *Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích. Závěrečná zpráva projektu MPSV ZVZ 111.* "
- Rakušanová, Petra, Linek, Lukáš, 2004. *Podkladová studie pro národní zprávu WP 5 – Politika na centrální úrovni*.
- Skjeie, Hege. 1993. "Ending the Male Political Hegemony: the Norwegian Experience", in: Lovenduski, J., Norris, P., *Gender and Party Politics*, London: SAGE Publications. s. 231 - 262
- Skjeie, Hege. 1998. "Credo on Difference – Women in Parliament in Norway", In Karam, Azza et al.: *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Stockholm: International IDEA.
- Tisková konference KSČM 28. července 2005 - Návrhy KSČM na řešení otázky

Příloha. Ženy v politice v číslech – od obecní po centrální úroveň

Tab. I. Města s nejvyššími a nejnižšími podíly počtu žen v zastupitelstvech

město	počet členů zastupitelstva	z toho žen	procentuální podíl
Náchod	27	9	33%
Česká Lípa	27	9	33%
Havlíčkův Brod	25	8	32%
Strakonice	21	6	29%
Blansko	25	7	28%
...			
Písek	27	2	7%
Šumperk	27	2	7%
Litoměřice	27	2	7%
Jindřichův Hradec	29	2	7%
Cheb	30	2	7%
Rakovník	21	1	5%
Rychnov nad Kněžnou	21	1	5%

Zdroj: ČSÚ, webové stránky jednotlivých měst, případně telefonicky sdělené oficiální údaje

Tab. II. Zvolení zastupitelé krajských zastupitelstev v roce 2004 za jednotlivé kraje

kraj	celkový počet zastupitelů	2000		2004	
		z toho žen	%	z toho žen	%
Středočeský	65	11	17%	10	15%
Jihočeský	55	4	7%	10	18%
Plzeňský	45	13	29%	9	20%
Karlovarský	45	6	13%	7	16%
Ústecký	55	9	16%	9	16%
Liberecký	45	9	20%	8	18%
Královéhradecký	45	4	9%	5	11%
Pardubický	45	4	9%	4	9%
Vysočina	45	7	16%	6	13%
Jihomoravský	65	8	12%	12	18%
Olomoucký	55	5	9%	7	13%
Zlínský	45	3	7%	5	11%
Moravskoslezský	65	13	20%	10	15%
celkem	675	96	14%	102	15%

Zdroj: ČSÚ

Tabulka III. Struktura členů vlády v letech 1981-2004

	Štrougal 1981-1986	Štrougal 1986-1989	Pithart 1990-1992	Klaus I 1992-1996	Klaus II 1996-1998
Počet mužů	30	32	24	25	22
% mužů	100	100	96	100	95,6
Počet žen	0	0	1	0	1
% žen	0	0	4	0	4,4
Celkem	30	32	25	25	23

	Tošovský 1998*	Zeman 1998-2002	Špidla 2002-2004	Gross/Paroubek* 2004-
Počet mužů	15	19	15	16
% mužů	88,3	100	88,3	88,9
Počet žen	2	0	2	2
% žen	11,7	0	11,7	11,1
Celkem	17	19	17	18

* úřednická vláda (trvání pouze 5 měsíců)

* od dubna 2005 (Dana Běrová se stala ministryní informatiky, ministrem zdravotnictví je David Rath)

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Tabulka IV. Ženy v politických stranách

	1990		1994	
	poslankyně (N)	poslankyně (%)	poslankyně (N)	poslankyně (%)
OF	19	15,1 %	-	-
ODS	-	-	6	9,2 %
ČSSD	-	-	3	15,0 %
KSČM	6	18,8 %	1	10,0 %
KDU-ČSL	1	5,0%	1	6,3 %
ODA	-	-	3	17,6 %
US	-	-	-	-

	1996		1998	
	poslankyně (N)	poslankyně (%)	poslankyně (N)	poslankyně (%)
OF	-	-	-	-
ODS	5	7,3 %	6	9,5 %
ČSSD	11	18,0 %	11	14,9 %
KSČM	5	22,7 %	6	25,0 %
KDU-ČSL	2	11,1 %	3	15,0 %
ODA	0	0,0 %	-	-
US	-	-	3	15,80%

	2002	
	poslankyně (N)	poslankyně (%)
OF	–	–
ODS	8	13,8 %
ČSSD	10	14,3 %
KSČM	12	29,3 %
KDU-ČSL	2	9,5 %
ODA	–	–
US	1	10,0 %

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Tabulka V. Podíl kandidátek do Poslanecké sněmovny podle politických stran v letech 1996–2006 (v %)

Strana/rok voleb	Kandidátky	Změna
ČSSD 1996	14,9	
ČSSD 1998	17,2	+2,3
ČSSD 2002	24,5	+7,29
ČSSD 2006	23,2	-1,3
KSČM 1998	20,1	
KSČM 2002	19,2	-0,86
KSČM 2006	26,5	+7,3
KDU-ČSL 1998	14,4	
US 1998	18,2	
KDU-ČSL a US-DEU 2002	15,2	+0,8/-3
KDU-ČSL 2006	19,8	+4,6
US-DEU 2006	30,6	+15,4
ODS 1996	15,1	
ODS 1998	17,8	+2,7
ODS 2002	16,9	-0,9
ODS 2006	24,3	+7,4

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, Fórum 50%